

NORGES HØYESTERETT

K J E N N E L S E

avsagt 12. desember 2024 av Høyesterett i avdeling med

dommer Aage Thor Falkanger
dommer Henrik Bull
dommer Arne Ringnes
dommer Are Stenvik
dommer Christian Lund

HR-2024-2268-A, (sak nr. 24-112977STR-HRET)
Anke over Eidsivating lagmannsretts kjennelse 5. juli 2024

A

(advokat Øivind Sterri)

mot

Påtalemyndigheten

(statsadvokat Anders Mandal Funnemark)

S T E M M E G I V N I N G

- (1) Dommer **Ringnes:**

Sakens spørsmål og bakgrunn

- (2) Saken gjelder rettsoppnevnte sakkyndiges adgang til å innhente taushetsbelagte opplysninger uten siktedes samtykke etter straffeprosessloven § 168 a.
- (3) A er tiltalt for blant annet grov kroppsskade, jf. straffeloven § 274 første ledd, jf. § 273, grov motarbeiding av aktør i rettsvesenet, jf. straffeloven § 158 annet ledd, jf. første ledd, jf. § 157 første ledd, og trusler, jf. straffeloven § 263, eller medvirkning til disse, jf. straffeloven § 15.
- (4) Romerike og Glåmdal tingrett besluttet 30. juni 2023 rettspsykiatrisk undersøkelse av A og oppnevnte to sakkyndige, jf. straffeprosessloven § 165 første ledd.
- (5) Tingretten fastsatte et mandat som gikk ut på at de sakkyndige skulle gjøre en klinisk og diagnostisk vurdering av A og vurdere om særreaksjon eller forvaring er aktuelt. Mandatet var i samsvar med standardmandatet «for rettens vurdering av tilregnelighet og fastsetting av straff under minstestrafen eller til en mildere straffart», som er fastsatt av Den rettsmedisinske kommisjon (DRK).
- (6) A samtykket ikke til fritak fra taushetsplikten for opplysninger om ham. Påtalemyndigheten opplyste til de sakkyndige at vilkåret i straffeprosessloven § 168 a om at saken kunne medføre fengsel i mer enn seks år, var oppfylt. Etter dette utleverte institusjoner innen helsevesenet, barnevernstjenesten og Nav taushetsbelagte opplysninger til de sakkyndige. Fra barnevernstjenesten ble det innhentet løpende journal med vedlegg som utgjorde om lag 1000 sider. Videre ble det mottatt i underkant av 1000 sider dokumentasjon fra Nav.
- (7) Den rettspsykiatriske erklæringen ble avgitt 1. desember 2023 og forelagt DRK, som ikke hadde bemerkninger.
- (8) A krevde at tingretten skulle avskjære erklæringen som bevis fordi den inneholdt taushetsbelagte opplysninger som ikke kunne utleveres til de sakkyndige.
- (9) Romerike og Glåmdal tingrett avsa 3. juni 2024 kjennelse om at taushetsbelagte opplysninger som var utlevert fra Nav og barnevernstjenesten, skulle avskjæres og tas ut av erklæringen.
- (10) A og påtalemyndigheten anket kjennelsen til lagmannsretten.
- (11) Eidsivating lagmannsrett avsa 5. juli 2024 kjennelse med slik slutning:
- «Begjæringen om bevisavskjæring tas ikke til følge.»
- (12) En samlet lagmannsrett kom til at opplysningene som var innhentet fra helsepersonell, ikke skulle avskjæres. Lagmannsrettens flertall kom videre til at straffeprosessloven § 168 a ga

hjemmel for utlevering av opplysningene fra Nav og barnevernstjenesten til de sakkyndige. Mindretallet mente at disse opplysningene ikke var lovlig innhentet og skulle avskjæres.

- (13) A har anket lagmannsrettens kjennelse til Høyesterett. Anken gjelder lagmannsrettens lovanvendelse og saksbehandling.
- (14) Høyesteretts ankeutvalg har besluttet at ankesaken skal avgjøres av Høyesterett i avdeling, jf. domstolloven § 5 første ledd andre punktum.
- (15) Etter at saken ble henvist til behandling i Høyesterett, har Romerike og Glåmdal tingrett 7. oktober 2024 avsagt dom i straffesaken. A er dømt for overtredelse av straffeloven § 273 til fengsel i 1 år og 3 måneder. Han er frifunnet for tiltalepostene om grov motarbeiding av aktør i rettsvesenet og om trusler. Påtalemyndighetens påstand om forvaring ble ikke tatt til følge. Den sakkyndige erklæringen var ikke fremlagt.
- (16) Påtalemyndigheten har anket straffutmålingen til lagmannsretten og gjort gjeldende at A skal idømmes forvaring. Saken er fremmet til ankebehandling. Etter det opplyste tar påtalemyndigheten sikte på å påberope den rettspsykiatriske erklæringen i lagmannsretten.
- (17) A gjør i korthet gjeldende at lagmannsrettens kjennelse må oppheves på grunn av feil lovtolkning, alternativt på grunn av saksbehandlingsfeil knyttet til mangelfull begrunnelse.
- (18) Anvendelsen av § 168 a forutsetter at det foreligger konkrete holdepunkter for at det er tvil om tiltaltes tilregnelighet. Rettens bruk av standardmandat til de sakkyndige har ikke selvstendig rettslig betydning ved vurderingen av om dette vilkåret i § 168 a er oppfylt. Videre er de sakkyndiges adgang til taushetsbelagte opplysninger begrenset til opplysninger som er omfattet av taushetsplikten etter helsepersonelloven, jf. formuleringen «opplysninger knyttet til siktedes helse».
- (19) *Påtalemyndigheten* gjør i korthet gjeldende at lagmannsrettens lovtolkning er riktig, og at det ikke er mangler ved begrunnelsen.
- (20) Det er ikke et vilkår etter § 168 a at den siktede er, eller blir, vurdert som utilregnelig, verken før eller etter den rettspsykiatriske undersøkelsen. Dersom siktedes tilregnelighet er på det rene, kommer § 168 a ikke til anvendelse. I dette tilfellet har lagmannsretten bygget på at de sakkyndige fikk et reelt mandat.
- (21) De sakkyndige kan kreve alle opplysninger om siktede som kan være egnet til belyse skyldenvnen etter straffeloven § 20, uavhengig av lovgrunnlaget for taushetsplikten og hvem som har opplysningene.

Mitt syn på saken

Høyesteretts kompetanse

- (22) Anken er en videre anke over kjennelse, og Høyesterett kan bare prøve lagmannsrettens saksbehandling og lovtolkning, jf. straffeprosesslovens § 388.

Generelt om straffeprosessloven § 168 a

- (23) Straffeprosessloven § 168 a fastsetter at opplysninger om siktedes helse som er underlagt taushetsplikt, kan gis til rettspsykiatrisk sakkyndige. Bestemmelsen lyder:
- «Nødvendige opplysninger knyttet til siktedes helse kan gis videre til de sakkyndige som foretar en rettspsykiatrisk undersøkelse, selv om siktede ikke samtykker til slik utlevering. Dette gjelder bare i saker om lovbrudd som kan medføre fengsel i mer enn seks år og hvor utfallet kan avhenge av om siktede er tilregnelig eller ikke.»
- (24) Formuleringen «selv om siktede ikke samtykker til slik utlevering» betyr at *siktede ikke gir samtykke til fritak fra taushetsplikt*. I tilfeller der siktede har gitt fritak fra taushetsplikten eller opplysningene ikke er underlagt taushetsplikt, skal offentlige myndigheter og tjenestemenn bistå sakkyndige med opplysninger som de ber om til bruk for saken, jf. § 168.
- (25) Det følger av forarbeidene til § 168 a at formuleringen «kan gis videre» skal forstås som en plikt for den som har taushetsplikt, til å gi nødvendige opplysninger som de sakkyndige ber om. Det er opp til de sakkyndige som utfører den rettspsykiatriske undersøkelsen å vurdere om opplysninger bør innhentes, og hvilke dette skal være. Når vilkårene i § 168 a er oppfylt, vil de sakkyndiges anmodning om utlevering av nødvendige opplysninger ha den konsekvens at taushetsplikten oppheves. Jeg viser til Prop. 154 L (2016–2017) side 227.
- (26) Justis- og beredskapsdepartementet vurderte en alternativ regulering der det skulle være retten som tok stilling til innsynsspørsmålet etter henvendelse fra de sakkyndige. Departementets vurdering var at dette ville være «noe mer ressurskrevende», og at det dessuten kunne være usikkert om domstolsprøvingen i slike saker ville bli reell. Denne løsningen var derfor ikke ønskelig, se proposisjonen side 201.
- (27) Dersom den som har taushetsbelagte opplysninger, nekter å etterkomme de sakkyndiges anmodning om utlevering, kan de sakkyndige be om rettens avgjørelse etter straffeprosessloven § 143.
- (28) Paragraf 168 a oppstiller flere vilkår for at taushetsbelagte opplysninger skal kunne utleveres. *For det første* gjelder unntaket fra taushetsplikt bare i de mest alvorlige straffesakene – der lovbruddet kan medføre fengsel i mer enn 6 år. Jeg innskyter her at strafferammen etter straffeloven § 274 for grov kroppsskade, som A er tiltalt for, er fengsel inntil 10 år. At han i tingretten er dømt for et mindre alvorlig forhold, er ikke til hinder for at opplysningene kan brukes, se Prop. 154 L (2016–2017) side 227.
- (29) *For det andre* gjelder adgangen til å få utlevert opplysninger «bare» i saker hvor «utfallet kan avhenge av om siktede er tilregnelig eller ikke». *For det tredje* er det et vilkår at opplysningene er «knyttet til siktedes helse». Det er tolkningen av disse to vilkårene vår sak gjelder. *For det fjerde* er det bare «nødvendige» opplysninger som kan innhentes. Dette vilkåret kommer ikke på spissen i saken her.

Sakens tilknytning til siktedes tilregnelighet

- (30) Etter straffeprosessloven § 165 første ledd kan retten bestemme at siktede skal underkastes rettspsykiatrisk undersøkelse dersom retten «finner det nødvendig». Undersøkelsene kan

være knyttet til om det foreligger forhold av betydning for vurdering av tiltaltes skyld, jf. straffeloven § 20. Videre kan undersøkelsene bidra til å avklare om det foreligger formildende omstendigheter som nevnt i straffeloven § 78 bokstav d og § 80 bokstav f, samt gjentakelsesfare av betydning for særreaksjoner og forvaring.

- (31) Tingretten ga et mandat som var likt standardmandatet som DRK har utarbeidet. Mandatet omfattet samtlige av de nevnte formålene. De sakkyndige ble altså gitt i oppdrag å utrede forhold som er relevante ved tilregnelighetsvurderingen, som svikt i virkelighetsforståelse og graden av svikt i dagligdags, sosial og kognitiv funksjon, jf. straffeloven § 20 andre og tredje ledd. Videre skulle de vurdere risikoen for nye straffbare handlinger, som blant annet er knyttet til spørsmålet om forvaring, jf. straffeloven § 40 andre ledd.
- (32) De sakkyndige hadde følgende et bredt mandat.
- (33) Taushetsplikten er begrunnet i personvern hensyn. Beskyttelsen av personopplysninger, og i særlig grad helseopplysninger, er en sentral del av individets rett til privatliv etter Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8. Et tilsvarende vern om privatlivet er nedfelt i Grunnloven § 102. Taushetsplikten for *helseopplysninger* skal sikre det generelle tillitsforholdet mellom pasienten og helsevesenet, og gi pasientene trygghet for at de kan oppsøke helsepersonell og gi personlig informasjon uten risiko for at den gis videre.
- (34) I straffesaker krysses hensynene som begrunner taushetsplikten, av hensynet til å oppnå materielt riktige resultater. Formålet med psykiatriske undersøkelser er å bringe til veie et tilstrekkelig og riktig grunnlag for domstolene til å kunne avsi riktig dom. Paragraf 168 a er basert på en avveining av disse motstående hensynene.
- (35) Tilregnelighetsutvalgets forslag i NOU 2014: 10 *Skyld, sakkyndighet og samfunnsvern* var at påtalemyndigheten og retten uten hinder av taushetsplikt skulle få tilgang til opplysninger som er nødvendige for å vurdere om tvungent psykisk helsevern, tvungen omsorg eller forvaring skal idømmes eller opprettholdes, og om besøksforbud bør nedlegges. Dette ble foreslått regulert i psykisk helsevernloven § 5-6 a.
- (36) Utvalgets leder, Georg Fredrik Rieber-Mohn, ga en særuttalelse. Han fremhever på side 260 i utredningen:
- «Kjernen i den problemstilling som drøftes, er på den ene side hensynet til materielt riktige resultater i straffesaker hvor det er tvil om gjerningspersonens tilregnelighet, og på den annen side de personvern hensyn som blant annet taushetsplikten i helselovgivningen bygger på».
- (37) Videre heter det på samme side:
- «Det er kort og godt den nære forbindelsen mellom de opplysninger som er vernet av taushetsplikt, og spørsmålet om siktedes sinnstilstand på gjerningstiden, som gjør det berettiget å rette et kritisk lys mot gjeldende rettstilstand, der taushetsplikten er gitt forrang.»
- (38) *Justis- og beredskapsdepartementet* mente som Rieber-Mohn at behovet for å gjøre unntak fra taushetsplikten, særlig er knyttet til tilregnelighetsspørsmålet. I Prop. 154 L (2016–2017) side 198 heter det:

«Departementet deler mange av høringsinstansenes syn på at helsepersonells taushetsplikt er en grunnleggende og viktig rettighet for den enkelte, og at individene som denne proposisjonen dreier seg om i stor grad er en sårbar gruppe som trenger særlig beskyttelse. Innsyn i helseopplysninger bør derfor i hovedsak baseres på samtykke.

Samtidig ønsker departementet nå å vektlegge i større grad enn tidligere den nære sammenhengen mellom foreliggende helseopplysninger og observandens psykiske helse på gjerningstiden, jf. Rieber-Mohns særmerknad Dette er etter departementets syn ikke tilstrekkelig vektlagt etter gjeldende rett. Personvern hensyn er gitt for høy prioritet i norsk straffeprosess, og departementet vil justere dette. Det vil være i samfunnets interesse at helseopplysninger kommer frem og medvirker til større treffsikkerhet i valg av reaksjonsform. Departementet vil derfor foreslå en ny regel som regulerer dette spørsmålet».

- (39) Jeg viser videre til proposisjonen side 199, der departementet fremhever betydningen av materielt riktige avgjørelser i straffesaker, og at «[m]anglende innsyn kan føre til at både utilregnelige kan bli straffet og at tilregnelige kan bli idømt særreaksjon».
- (40) Det følger altså av forarbeidene at det bare er formålet om å utrede forhold av betydning for siktedes tilregnelighet, som skal gi grunnlag for at taushetsbelagte opplysninger kan utleveres til de sakkyndige uten siktedes samtykke.
- (41) I *lovteksten* er dette kommet til uttrykk i formuleringen «[d]ette gjelder bare i saker ... hvor utfallet kan avhenge av om siktede er tilregnelig eller ikke».
- (42) I prinsippet vil imidlertid utfallet av enhver straffesak avhenge av om siktede er tilregnelig eller ikke. Hvis vilkåret forstås slik, vil det ikke innebære noen materiell begrensning i adgangen til å gjøre unntak fra taushetsplikten. Begrunnelsen for å oppheve taushetsplikten overfor de rettspsykiatriske sakkyndige er imidlertid begrenset til tilfeller der *det er tvil* om tilregneligheten, slik det fremholdes av Rieber-Mohn i det jeg har sitert fra NOU 2014: 10.
- (43) Dette synes også å komme til uttrykk i spesialmotivene til § 168 a i proposisjonen side 227, der det er forutsatt at det ikke skal være noen automatikk i at de sakkyndige skal ha innsyn:
- «Avgrensningen som er inntatt til slutt i siste punktum, hvor det fremgår at bestemmelsen bare kommer til anvendelse i saker hvor utfallet kan avhenge av om siktede er 'tilregnelig eller ikke', skal tydeliggjøre at det ikke er anledning til å gi innsyn i alle saker hvor det oppnevnes sakkyndige som skal utføre en rettspsykiatrisk undersøkelse som sendes til Den rettsmedisinske kommisjon.»
- (44) Etter mitt syn må det etter dette kreves at det er *reell tvil om siktedes tilregnelighet* for at de sakkyndige kan kreve utlevert opplysninger etter § 168 a.
- (45) Vurderingen av om det er reell tvil om siktedes tilregnelighet, er direkte knyttet til rettens beslutning etter straffeprosessloven § 165 om rettspsykiatrisk undersøkelse og fastsetting av mandat for de sakkyndige. Vilkåret for en slik beslutning er at «retten finner det nødvendig for avgjørelsen av saken». Dette beror på en helhetsvurdering av om de opplysninger som foreligger i saken, gir grunn til å anta at siktedes psykiske tilstand er eller var slik at den vil kunne få betydning for avgjørelsen, se Erik Keiserud med flere, lovkommentar, straffeprosessloven § 165 note 4, Juridika, ajourført per 1. september 2024.

- (46) En beslutning om å oppnevne sakkyndige til å foreta en rettspsykiatrisk undersøkelse av siktedes tilregnelighet må følgelig være basert på at retten finner at det er reell tvil om siktedes tilregnelighet.
- (47) Dersom det ikke er tvil om tilregneligheten, er det heller ikke grunnlag for å gi de rettspsykiatrisk sakkyndige i mandat å utrede forhold knyttet til dette. Jeg viser i denne sammenheng til uttalelsen i Prop. 154 L (2016—2017) side 193, der det heter at «[d]et vil også tillegge retten å våke over dette [mandatet] og sørge for at de sakkyndige ikke blir spurt om å utrede forhold som ikke vil være aktuelle i saken. Det er ikke alle spørsmål i standardmandatet som er aktuelle i alle saker, så en viktig oppgave er å stryke de spørsmål som ikke er relevante».
- (48) Jeg har i denne forbindelse videre merket meg at det i Riksadvokatens rundskriv RA-2020-2 i tilknytning til straffeprosessloven § 165 heter i punkt 5.5 at dersom det «[o]ppstår tvil om siktede er tilregnelig, må dette som utgangspunkt utredes gjennom en full rettspsykiatrisk undersøkelse». Ved omtalen av de sakkyndiges mandat uttales det i punkt 6.4 at det er hensiktsmessig å ta utgangspunkt i DRKs standardmandat, men «[s]om ethvert annet standardmandat må det tilpasses saksforholdet i den enkelte sak og de konkrete spørsmål som søkes avklart, jf. forskrift om rettspsykiatriske undersøkelser og sakkyndige § 5 første ledd bokstav a, d og e».
- (49) På det tidspunktet hvor det er aktuelt å oppnevne sakkyndige og fastsette deres mandat, vil imidlertid retten sjelden ha andre opplysninger om saken enn det som følger av innspill fra påtalemyndigheten og forsvarer. Hvis påtalemyndigheten og forsvarer er enige om at det er nødvendig å foreta en rettspsykiatrisk undersøkelse av siktedes tilregnelighet, må retten som utgangspunkt kunne legge dette til grunn som tilstrekkelig for at det foreligger reell tvil om tilregneligheten. Situasjonen i saken her er imidlertid at det er oppstått tvil i etterhånd om dette vilkåret er oppfylt. Betydningen av dette kommer jeg tilbake til.
- (50) Oppsummert må *rettens beslutning* om rettspsykiatrisk undersøkelse og fastsetting av mandat til de sakkyndige om å undersøke forhold knyttet til siktedes tilregnelighet være begrunnet i at det er reell tvil om tilregneligheten. Dersom beslutningen ikke er forankret i dette, vil heller ikke de sakkyndige ha hjemmel etter § 168 a til å innhente taushetsbelagte opplysninger. Etter mitt syn vil en beslutning som, uten nærmere holdepunkter, bare består i at de sakkyndige er gitt et standardmandat, ikke i seg selv være tilstrekkelig grunnlag for å innhente taushetsbelagte opplysninger etter § 168 a. Jeg minner her om at bestemmelsen gjør et vesentlig inngrep i siktedes personvern, og at helseopplysninger er beskyttet av retten til privatliv etter EMK artikkel 8. Det er viktig at de rettspsykiatrisk sakkyndiges tilgang til taushetsbelagte opplysninger uten siktedes samtykke skjer innenfor avklarte rettslige rammer, og at det sikres kontradiksjon om spørsmålet.

Hva som menes med «opplysninger knyttet til siktedes helse»

- (51) Spørsmålet her er hvilke opplysninger som er omfattet av formuleringen «*opplysninger knyttet til siktedes helse*». Den konkrete problemstillingen er om opplysninger som de sakkyndige innhentet fra Nav og barnevernstjenesten, er omfattet, slik lagmannsrettens flertall kom til.

- (52) Formuleringen «knyttet til siktedes helse» tilsier at det er tale om *helseopplysninger*. Helseregisterloven § 2 bokstav a definerer dette som «personopplysninger om en fysisk persons fysiske eller psykiske helse, medregnet om ytelse av helsetjenester, som gir informasjon om vedkommendes helsetilstand». Dette fremstår for meg som en naturlig forståelse av hva som er helseopplysninger.
- (53) Straffeprosessloven § 168 a gir klart nok hjemmel til å innhente helseopplysninger som er omfattet av helsepersonells taushetsplikt etter helsepersonelloven § 21, som lyder:
- «Helsepersonell skal hindre at andre får adgang eller kjennskap til opplysninger om folks legems- eller sykdomsforhold eller andre personlige forhold som de får vite om i egenskap av å være helsepersonell.»
- (54) Ordlyden i § 168 a er imidlertid ikke avgrenset til helseopplysninger som er underlagt taushetsplikt etter helsepersonelloven, men kan åpne for at også opplysninger fra andre enn helsepersonell som er egnet til å kaste lys over siktedes helse, er omfattet.
- (55) Jeg legger til grunn at opplysninger om siktede fra Nav og barnevernstjenesten kan være eksempler på opplysninger som kan være relevante for å belyse siktedes helse.
- (56) Taushetsplikten for den som utfører tjeneste eller arbeid for arbeids- og velferdsetaten (Nav) eller barnevernstjenesten, er fastsatt i henholdsvis arbeids- velferdsforvaltningsloven (Nav-loven) § 7 og barnevernsloven § 13-1. Begge bestemmelsene henviser til forvaltningslovens taushetspliktbestemmelser i §§ 13 til 13 e.
- (57) Lovgivers formål om mest mulig treffsikre rettspsykiatriske undersøkelser og et riktig materielt resultat i straffesaker, taler på den ene siden for at ordlyden på dette punkt tolkes slik at den omfatter opplysninger som er underlagt den forvaltningsmessige taushetsplikten, når de er egnet til å kaste lys over siktedes helse.
- (58) På den andre siden knytter forarbeidene de sakkyndiges innsynsrett til *opplysninger som helsepersonell har taushetsplikt om*. Dette kommer til uttrykk i omtalen av gjeldende rett i Prop. 154 L (2016–2017) side 193, som omhandler helsepersonelloven § 21. I redegjørelsen for departementets vurdering i punkt 6.8.5 vises det til «den helserettslige taushetsplikten» og til at «alle ledd i helsevesenet etter omstendighetene kan plikte å gi innsyn i siktedes helseopplysninger». Det heter i spesialmotivene på side 227 at om opplysningen er «nødvendig», må vurderes konkret i den enkelte sak «av det helsepersonell som sitter på informasjonen». På samme side heter det videre at «[d]ersom de sakkyndige bestemmer seg for slik innhenting, vil det få den følge at den alminnelige taushetsplikten for helsepersonell oppheves for nødvendige helseopplysninger». Jeg viser også til følgende uttalelse på samme side:
- «Alle ledd i helsevesenet kan etter omstendighetene plikte å gi innsyn i siktedes helseopplysninger til de sakkyndige. Dette omfatter både ‘førstelinjetjenesten’, dvs. kommunehelsetjenesten ved fastleger og det kommunale behandlings- og hjelpeapparatet, samt spesialisthelsetjenesten ved psykiatriske andre- og tredjelinjetjenester.»
- (59) Etter mitt syn gir det jeg har gjengitt fra forarbeidene, klart uttrykk for at det som menes med «opplysninger knyttet til siktedes helse», er helseopplysninger som er omfattet av den *helserettslige taushetsplikten i helsepersonelloven § 21*. Jeg finner ikke spor av at det er

ment at de sakkyndige skal kunne kreve opplysninger om siktedes helse som er beskyttet av taushetsplikt etter annen lovgivning. Hensynet til siktedes personvern tilsier at innsynsretten etter straffeprosessloven § 168 a ikke skal ha et videre anvendelsesområde enn det som følger av forarbeidene. Min oppfatning er at det anvendelsesområdet som kommer til uttrykk i forarbeidene, må legges til grunn ved tolkningen av § 168 a. Jeg tilføyer at lovens ordlyd ikke begrenser hvor opplysningene kan hentes fra. Det avgjørende er at opplysningene er omfattet av taushetsplikten som helsepersonell har for helseopplysninger etter helsepersonelloven.

- (60) Et særlig spørsmål oppstår ved *rollekombinasjoner* der helsepersonell har taushetsplikt om helseopplysninger etter både helsepersonelloven og annen lovgivning. For eksempel kan en psykolog som er ansatt i barnevernet, også ha profesjonsbestemt taushetsplikt etter helsepersonelloven, jf. NOU 2016: 16 *Ny barnevernslov. Sikring av barnets retts til omsorg og beskyttelse*, side 124–125, der denne situasjonen er omtalt.
- (61) Dersom de sakkyndiges anmodning om utlevering av helseopplysninger i et slikt tilfelle spesifikt er knyttet til psykologens behandling av siktede, antar jeg løsningen må være at opphevelsen av taushetsplikten etter helsepersonelloven som følger av § 168 a, må ha den virkning at den svakere forvaltningsmessige taushetsplikten etter barnevernsloven ikke kan stenge for utlevering av helseopplysningene. Denne problemstillingen er imidlertid ikke aktualisert i lagmannsrettens kjennelse.
- (62) Etter dette konkluderer jeg med at opplysninger fra Nav og barnevernsinstitusjoner som ikke er helseopplysninger som er omfattet av taushetsplikten etter helsepersonelloven, faller utenfor de rettspsykiatrisk sakkyndiges innsynsrett etter § 168 a.

Lagmannsrettens lovtolkning

- (63) Som jeg har redegjort for, skal vilkåret om at «utfallet kan avhenge av om siktede er tilregnelig eller ikke», tolkes slik at det må foreligge reell tvil om siktedes tilregnelighet. Et standardmandat kan ikke i seg selv gi grunnlag for innsynsrett etter § 168 a, med mindre påtalemyndigheten og forsvarer er enige om at det er nødvendig at mandatet også omfatter å undersøke forhold av betydning for siktedes tilregnelighet.
- (64) I vår sak foreslo påtalemyndigheten et standardmandat som også omfattet spørsmålet om tilregnelighet. Forslaget ble forelagt forsvareren, uten at det ble registrert innvending. Etter at de sakkyndiges rapport ble avgitt, har imidlertid forsvareren som nevnt krevd rapporten avskåret med den begrunnelse at det på tidspunktet for fastsettelse av mandatet ikke forelå tvil om siktedes tilregnelighet. Jeg kan ikke se at det er noe til hinder for at en slik innsigelse kan fremsettes på dette tidspunktet, selv om det opprinnelig ikke var innsigelser mot mandatet. Spørsmålet må da være om det, ut fra det som nå er opplyst, likevel ikke forelå tvil da mandatet ble fastsatt.
- (65) Lagmannsretten kom til at vilkåret om tilknytning til siktedes tilregnelighet er oppfylt, og begrunnet dette slik:

«I saken her er det opplyst at de sakkyndige er gitt et standardmandat, blant annet for å utrede hvorvidt A var tilregnelig eller ikke på handlingstidspunktet. Mandatet er gitt til de sakkyndige etter forslag fra påtalemyndigheten 16. juni 2023 Siktede har fått mulighet til å komme med innspill til utformingen av mandat, uten at lagmannsretten

kan se at han har hatt det. Lagmannsretten har ikke opplysninger som tilsier at tilregnelighet ikke var en problemstilling da mandatet ble gitt, og at utredningen utelukkende ble foretatt for å vurdere fremtidig voldsrisiko. Det vises her til tingrettens uttalelse om at de sakkyndiges mandat er utformet slik at det skal gjøres undersøkelser og vurderinger som vil ha betydning for rettens vurdering av tiltaltes tilregnelighet.»

- (66) Som det fremgår, legger lagmannsretten avgjørende vekt på at de sakkyndige var gitt i mandat å utrede siktedes tilregnelighet, og at det ikke er opplysninger som tilsier at tilregnelighet ikke var en problemstilling da beslutningen om rettspsykiatrisk undersøkelse ble truffet.
- (67) Dette er etter min mening basert på feil generell lovtolkning. Når vilkåret om reell tvil om tilregneligheten kommer opp til fornyet vurdering på denne måten, må retten vurdere om det er opplysninger i saken som tilsier at tilregnelighet faktisk var et tvilsspørsmål da mandatet ble fastsatt. Det ligger imidlertid utenfor Høyesteretts kompetanse å foreta denne vurderingen. Lagmannsrettens avgjørelse må dermed oppheves.
- (68) Lagmannsretten har videre lagt til grunn at de sakkyndiges tilgang til opplysninger etter § 168 a omfatter alle de innhentede opplysningene fra Nav og barnevernstjenesten. Slik saken er opplyst, har lagmannsretten gått utenfor rammen av helseopplysninger som er beskyttet av taushetsplikt etter helsepersonelloven. Lagmannsretten har følgelig også på dette punkt basert seg på en uriktig generell lovtolkning.
- (69) Jeg tilføyer at det er opp til lagmannsretten å vurdere hvilken betydning den uhjemlede informasjonsinnhenting skal tillegges for siktedes krav om bevisavskjæring.

Konklusjon

- (70) Jeg er kommet til at lagmannsrettens kjennelse må oppheves, og stemmer for denne

K J E N N E L S E :

Lagmannsrettens kjennelse oppheves.

- (71) Dommer **Lund:**

Dissens

- (72) Jeg har kommet til et annet resultat enn førstvoterende.
- (73) Jeg er enig med førstvoterende i hans generelle redegjørelse for straffeprosessloven § 168 a. Jeg er også enig i at rettens beslutning om rettspsykiatrisk undersøkelse og fastsetting av mandat til de sakkyndige om å undersøke forhold knyttet til siktedes tilregnelighet må være begrunnet i at det er reell tvil om tilregneligheten.
- (74) Etter mitt syn gir imidlertid straffeprosessloven § 168 a også adgang til å innhente helseopplysninger som ikke bare er omfattet av taushetsplikten for helseopplysninger etter

helsepersonelloven § 21, men også helseopplysninger som er omfattet av andre lovregler om taushetsplikt. Helseopplysningene kan innhentes hos blant annet Nav og barnevernstjenesten. Jeg kan heller ikke se at det er slike feil ved lagmannsrettens generelle lovtolkning at kjennelsen av den grunn må oppheves.

- (75) Jeg er enig med førstvoterende i at begrepet «*opplysninger knyttet til siktedes helse*» naturlig må forstås som helseopplysninger slik dette er definert i helseregisterloven § 2 bokstav a.
- (76) Som førstvoterende også påpeker, setter ordlyden i § 168 a ingen begrensninger på hvor de nødvendige helseopplysningene kan innhentes. Det er riktig at forarbeidene i stor grad omhandler opplysninger som helsepersonell har taushetsplikt om etter helsepersonelloven. Samtidig var et hovedformål med lovendringen å sikre at de sakkyndige fikk tilgang til *nødvendige* helseopplysninger for å sikre større treffsikkerhet i valg av reaksjonsform. Dette er uttrykt slik i Prop. 154 L (2016–2017) side 18:

«De sakkyndige får i dag ikke tilgang til siktedes helseopplysninger (journaler fra tidligere innleggelser osv.) med mindre siktede samtykker. Helsepersonellets taushetsplikt er til hinder for dette. Det er kun i et fåtall saker hvor siktede ikke gir slikt samtykke. Likevel, og til tross for at taushetsplikten står sterkt i norsk rett, mener departementet at dette bør endres på prinsipielt grunnlag. Det er en nær sammenheng mellom tidligere helseopplysninger og siktedes psykiske helse på handlingstidspunktet. Etter departementets syn er hensynet til taushetsplikten gitt for høy prioritet, på bekostning at hensynet til materielt riktige avgjørelser. Departementet foreslår derfor at i straffesaker hvor det er spørsmål om tilregnelighet, som gjelder lovbrudd som kan medføre fengsel i mer enn seks år, skal de sakkyndige – dersom siktede ikke samtykker til innsyn – gis innsyn i nødvendige helseopplysninger. Slikt innsyn vil medvirke til større treffsikkerhet i valg av reaksjonsform.»

- (77) Ofte vil helseopplysninger som er nødvendige for å stille en sikker diagnose, finnes hos for eksempel barnevernet. Saken her er illustrerende. I brev 10. juni 2024 fra de sakkyndige til påtalemyndigheten forklarer de sakkyndige behovet for å innhente helseopplysninger hos barnevernet:

«Kartlegging av aktuell fysisk og psykisk funksjon, livsbelastninger, mestringsstil og relasjonelle forhold, inkludert sosialt nettverk, må inngå i en vurdering av utviklingsforstyrrelser. Det samme må tidligere behandlingstiltak og opplysninger om mulig arvelig belastning.

Observanden var i barnevernets omsorg ved ulike døgningstusjoner i fire år, fra han var 14 år til 18 år gammel. Dokumentasjonen i perioden ble vurdert å kunne inneholde vesentlige opplysninger både vedrørende hans kognitive, sosiale og dagligdagse fungering i ungdomsårene. De sakkyndige fant det følgelig nødvendig å innhente opplysninger fra barnevernet.»

- (78) Ikke å gi innsyn i helseopplysninger om siktede som befinner seg hos barnevernet, vil dermed motvirke selve hovedformålet med lovbestemmelsen. Når både lovens ordlyd og lovgrunnen taler for at nødvendige helseopplysninger kan innhentes hos andre enn dem som er omfattet av helsepersonelloven, mener jeg det ikke er grunnlag for å tolke loven innskrenkende basert på forarbeidenes fokus på taushetsplikten etter helsepersonelloven. Det gir – etter mitt syn – også liten mening at innsynsretten for de sakkyndige etter

straffeprosessloven § 168 a skulle være mer omfattende for helsepersonells profesjonsbestemte taushetsplikt enn for barnevernets forvaltningsmessige taushetsplikt.

- (79) Jeg finner også støtte for mitt syn i den problemstillingen førstvoterende har reist i tilknytning til *rollekombinasjoner* – der helsepersonell har taushetsplikt om helseopplysninger etter både helsepersonelloven og annen lovgivning. Jeg er enig med førstvoterende i at taushetsplikten etter annen lovgivning i slike tilfeller må vike for opplysningsplikten etter straffeprosessloven § 168 a. En psykolog som er ansatt i barnevernet, vil – som påpekt av førstvoterende – ha plikt til å utlevere helseopplysninger. Det vil gi lite sammenheng i regelverket om de sakkyndige ikke vil ha rett til slikt innsyn dersom de – i stedet for å be om opplysninger fra en som har taushetsplikt etter helsepersonelloven – ber om opplysninger fra en ansatt i barnevernet som bare er underlagt taushetsplikt etter barnevernsloven.
- (80) Jeg har etter dette konkludert med at nødvendige helseopplysninger for å vurdere siktedes tilregnelighet kan innhentes ikke bare hos helsepersonell i helsevesenet, men også hos Nav og barnevernet. Helseopplysningene kan innhentes både hos personell som er underlagt taushetsplikten etter helsepersonelloven § 21, og hos personell som er underlagt andre lovbestemte regler om taushetsplikt.
- (81) Jeg har også et annet syn enn førstvoterende når det gjelder spørsmålet om *lagmannsretten har basert seg på feil lovtolkning* da den konkluderte med at de sakkyndige kunne innhente helseopplysninger.
- (82) I vår sak har påtalemyndigheten begjært sakkyndige oppnevnt og har foreslått et spesifikt mandat. Forsvarer har blitt gitt mulighet til å gi innspill både om oppnevningen og mandatet. I et slikt tilfelle mener jeg at tingretten må kunne legge til grunn at det er nødvendig å oppnevne sakkyndige, og at mandatet gir uttrykk for hva det er nødvendig at undersøkelsen skal omfatte. Det kan ikke kreves at tingretten gjør ytterligere vurderinger av om det er nødvendig å oppnevne sakkyndige, og hva deres mandat skal være. At mandatet er basert på standardmandatet, endrer ikke dette.
- (83) For både tingretten og lagmannsretten gjorde forsvarer gjeldende at det ikke forelå omstendigheter som indikerte at siktede kunne være utilregnelig, men at påtalemyndigheten ønsket å avklare «voldsrisikoen» med tanke på en eventuell forvaringsdom. Forsvarer viste blant annet til at siktede hadde vært underlagt en full rettspsykiatrisk undersøkelse i 2018, hvor det ikke ble funnet holdepunkter for utilregnelighet. Lagmannsrettens uttalelser må leses på denne bakgrunn.
- (84) Lagmannsretten tok utgangspunkt i straffeprosessloven § 165 om at retten kan beslutte rettspsykiatrisk undersøkelse der det er nødvendig. Deretter viste retten til forarbeidene til § 168 a og konkluderer med at kun nødvendige helseopplysninger er omfattet av bestemmelsen, men at dette også kan omfatte opplysninger om annet enn psykisk helse. Det er ikke noe å innvende mot lagmannsrettens generelle lovforståelse på dette punkt.
- (85) Deretter uttalte lagmannsretten det som førstvoterende har sitert fra rettens kjennelse. Jeg forstår lagmannsretten slik at den tar utgangspunkt i presumsjonen om at mandatet gir uttrykk for hva det er nødvendig at den rettspsykiatriske undersøkelsen omfatter. Retten gjenga en uttalelse fra de sakkyndige som for lagmannsretten underbygget at det er nødvendige opplysninger som er innhentet. Deretter uttaler lagmannsretten følgende:

«Det endrer ikke lagmannsrettens vurdering at A ble vurdert å være tilregnelig i 2018 og 2020. Dette innebærer ikke at det er utelukket at han vil kunne være utilregnelig i 2023. Det innebærer heller ikke at eldre opplysninger er irrelevante når det skal foretas en ny vurdering. Lagmannsretten kan derfor ikke se at tingretten har tatt feil når den ikke fant det avgjørende at tiltalte tidligere var blitt vurdert som tilregnelig. Lagmannsretten er enig med tingretten i at det avgjørende ved utilregnelighetsvurderingen er tiltaltes situasjon på handlingstidspunktet, som i vår sak er mai 2023. De tidligere vurderingene avklarer ikke dette. Lagmannsretten er videre enig med tingretten i at undersøkelsene som ble foretatt i 2018 ikke innebærer at tiltaltes tilregnelighet var avklart på handlingstidspunktet i 2023. Forsvarers henvisning til uttalelsen i Karnov synes derfor ikke treffende.

Det endrer heller ikke lagmannsrettens vurdering at formålet med undersøkelsen også var å vurdere fremtidig voldsrisiko.»

- (86) Når lagmannsrettens premisser leses i sammenheng, må lagmannsretten forstås slik at den baserer seg på at mandatet – der både påtalemyndigheten og forsvarer har hatt anledning til å kommentere oppnevning og mandat – gir uttrykk for det som det er nødvendig at undersøkelsen skal omfatte. Lagmannsretten kommenterer og avviser det forsvarer har gjort gjeldende som grunnlag for at det *likevel* ikke er tvil om siktedes tilregnelighet. Jeg kan ikke forstå lagmannsretten på annen måte enn at den dermed har lagt til grunn at det forelå reell tvil om siktedes tilregnelighet. Selv om lagmannsretten kunne ha uttrykt seg klarere, mener jeg derfor at retten har anvendt riktig rettslig norm, og at kjennelsen ikke skal oppheves på dette grunnlaget.
- (87) Jeg stemmer etter dette for at anken forkastes.
- (88) Dommer **Stenvik:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, dommer Ringnes.
- (89) Dommer **Bull:** Likeså.
- (90) Dommer **Falkanger:** Likeså.
- (91) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

K J E N N E L S E :

Lagmannsrettens kjennelse oppheves.